

TARIXIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH JARAYONI VA TARIX DARSLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Gadayeva Mohigul Muxamedovna

Osiyo xalqaro universiteti Tarix va filologiya kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15267856>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktablarda va oliy ta'lim tizimida tarixiy bilimlarni shakllantirishning asosiy bosqichlari, ta'lim jarayonida zamonaviy metod va texnologiyalarni qo'llash orqali dars samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilinadi. Talabalarni mustaqil fikrlash, tarixiy tafakkurni rivojlantirish va tarixiy manbalar bilan ishlashga yo'naltirish muhim vazifa sifatida qoraladi.

Kalit so'zlar: tarixiy tafakkur; pedagogik texnologiya, interaktiv metod, o'quv jarayoni, manbashunoslik, innovatsiya.

THE PROCESS OF FORMING HISTORICAL KNOWLEDGE AND WAYS TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF HISTORY LESSONS

Abstract. This article explores the formation of historical knowledge in the context of higher education and examines modern pedagogical approaches to enhance the effectiveness of history classes. It highlights the importance of interactive methods, the role of historical sources, and the integration of digital technologies in developing students' analytical and critical thinking skills. The article also discusses the collaborative role of instructors in guiding independent student research and fostering historical consciousness.

Keywords: historical thinking, pedagogy, interactive learning, historical sources, academic research, digital tools.

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УРОКОВ ИСТОРИИ

Аннотация. В статье рассматривается формирование исторических знаний в контексте высшего образования и рассматриваются современные педагогические подходы к повышению эффективности занятий по истории. Подчеркивается важность интерактивных методов, роль исторических источников и интеграция цифровых технологий в развитии аналитических и критических навыков мышления студентов. В статье также обсуждается совместная роль преподавателей в руководстве независимыми студенческими исследованиями и развитии исторического сознания.

Ключевые слова: историческое мышление, педагогика, интерактивное обучение, исторические источники, академические исследования, цифровые инструменты.

XXI asrda bilimli, fikrlovchi, vatanparvar shaxsni shakllantirish ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biriga aylandi. Ayniqsa, tarix fanining bu boradagi roli beqiyos bo'lib, u o'quvchilar va talabalarni milliy ong, tarixiy xotira, ijtimoiy mas'uliyat kabi muhim qadriyatlar asosida tarbiyalaydi. Oliy ta'lim muassasalarida tarix fanini o'qitish mazmuni va metodikasi zamon talablari bilan uyg'unlashmog'i lozim.

Bugungi kunda faqatgina faktlarni yodlash emas, balki tarixiy jarayonlarni tahlil qilish, voqealar orasidagi sabab-oqibat munosabatlarini anglash, tarixiy tafakkurni shakllantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar talab etiladi.

Zamonaviy tarix fani nafaqat ilmiy bilimlar tizimini o'rgatadi, balki shaxsning ijtimoiy ongini shakllantirish, uni tanqidiy fikrlovchi va faol fuqaroga aylantirishda muhim rol o'ynaydi.

Oliy ta'lim tizimida tarixiy bilimlarni chuqur o'zlashtirish — kelajak mutaxassislarining kasbiy va intellektual salohiyatini oshirishda asosiy omillardan biridir.

Tarix darslarining samaradorligini oshirish esa o'qituvchining metodik mahorati, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtira olishi va o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishiga bog'liq.

Bugungi kunda maktab ta'lim tizimidagi islohotlar tarix faniga ham yangicha yondashuvni talab etmoqda. Tarixiy bilimlar nafaqat o'quvchilarda dunyoqarash va tafakkurni rivojlantiradi, balki ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ham muhim o'rin tutadi.

Tarixiy bilimlarni shakllantirish jarayoni. Tarixiy bilimlar quyidagi bosqichlar orqali shakllanadi:

Ma'lumotlarni qabul qilish – tarixiy faktlar, sanalar, hodisalar, shaxslar haqida dastlabki tushunchalarning paydo bo'lishi;

Anglash va tahlil qilish – tarixiy hodisalar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini tushunish;

Xotirada mustahkamlash – takrorlash, jadval va xaritalardan foydalanish orqali bilimlarni mustahkamlash;

Amaliy qo'llash – tarixiy bilimlarni hozirgi davr muammolarini tushunishda va tahlil qilishda qo'llay olish.

Tarix darslarining samaradorligini oshirish yo'llari.

Samaradorlikni oshirishda quyidagilar muhim hisoblanadi:

Innovatsion pedagogik texnologiyalar – interaktiv usullar, klaster, insert, “aqliy hujum” kabi yondashuvlar;

Axborot texnologiyalaridan foydalanish – elektron darsliklar, multimedia vositalari, virtual sayohatlar;

Tarixiy manba va hujjatlar bilan ishlash – o‘quvchilarni asl tarixiy hujjatlar, xaritalar, fotosuratlar bilan tanishtirish;

Muammoli savollar va tarixiy bahslar – o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va mustaqil fikr yuritish ko‘nikmalarini shakllantirish;

Loyiha va ijodiy ishlar – o‘quvchilarga kichik tadqiqotlar olib borish imkoniyatini berish.

O‘qituvchining roli. Zamonaviy tarix o‘qituvchisi:

- Bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi bo‘lishi kerak;
- O‘quvchilarning mustaqil fikrlashiga yo‘l ochib berishi kerak;
- O‘z fanini sevuvchi va tarixiy tafakkurni shakllantiruvchi shaxs bo‘lishi lozim.

Oliy ta‘lim muassasalarida esa tarixiy bilimlar shakllanishi quyidagi asosiy komponentlar orqali amalga oshiriladi:

1. Tarixiy bilimlarni shakllantirishning nazariy yondashuvlari

Tarixiy bilimlar – bu insoniyat taraqqiyoti, madaniy rivojlanish, siyosiy voqealarning o‘zaro bog‘liqligi asosida shakllanuvchi tizimli tafakkur natijasidir. Zamonaviy ta‘limda konstruktivistik yondashuvlar, xususan Vygotskiy va Bruner nazariyalari asosida bilimlar mustaqil faoliyat orqali shakllantiriladi. Bunday yondashuvda talabalar tayyor bilimni emas, balki ularni o‘z tahlili, izlanishi, muhokamasi orqali egallaydi. Bu esa tarixiy tafakkurning shakllanishiga xizmat qiladi.

2. Tarix darslarini interfaol tashkil etish

OTMda tarix fanini o‘qitishda quyidagi interfaol metodlardan foydalanish muhim:

Debat va bahs-munozaralar – talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi;

Rol o‘ynash va tarixiy ssenariylar asosidagi darslar – tarixiy voqealarni his qilish, empatiya ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi;

Keys-stadiy (vaziyatli tahlil) – murakkab tarixiy vaziyatlarda qaror qabul qilishga o‘rgatadi.

Bu metodlar talabalarning faolligini oshirib, ularni bilim olish jarayonining ishtirokchisiga aylantiradi.

3. Texnologik yondashuv va AKTdan foydalanish

AKT asosida tashkil etilgan tarix darslari quyidagi ustunliklarga ega:

Tarixiy jarayonlar vizual, grafik va animatsion tarzda namoyish qilinadi;

O‘quvchilar o‘z mustaqil izlanishlari orqali dars materialini chuqurroq o‘zlashtiradi.

Elektron platformalar orqali tarixiy hujjatlar, xaritalar, arxiv materiallari tahlil qilinadi.

Shuningdek, Moodle, Google Classroom kabi raqamli platformalar orqali talabalarning mustaqil ishlari monitoring qilinadi.

4. O‘quv va tarbiyaviy samaradorlikni oshirish

Tarix darslarining samaradorligi faqat bilim bilan emas, balki shaxsiy rivojlanish bilan ham belgilanadi. Talabalarda tarixiy voqealarga nisbatan tahliliy, axloqiy va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish – bu darslarning asosiy maqsadidir. Tarix darslari milliy gʻurur, mustaqillik va maʼnaviy barkamollik ruhida olib borilishi zarur. Oliy taʼlim muassasalarida tarix fanining samarali oʻqitilishi uchun interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar va tahliliy yondashuvlar uygʻunligiga asoslangan yondashuv zarur. Tarixiy bilimlarni shakllantirish – bu oʻtmishni oʻrganish emas, balki tafakkur, ong va shaxsni rivojlantirish vositasi sifatida qaralishi kerak. Bu esa, talabalarni hayotiy faoliyatga tayyorlash, ularda tarixiy xotira, masʼuliyat va fuqarolik ongini shakllantirishda asosiy omil boʻlib xizmat qiladi.

REFERERENCES

1. Nazarov Q.N., Axmedova G.M. Tarixni oʻqitish metodikasi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2012.
2. Shoniyoov K. Oʻzbekiston tarixshunosligi va metodologiyasi. – Toshkent: Fan, 2009.
3. Qodirov A., Vohidov S. Tarixiy tafakkur asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
4. Muxamedovna, G. M. (2024). PARANJI TARIXI, YOXUD O'RTA ASR AYOLLARINING KIYIMI HAQIDA.
5. Gadayeva, M., & Sabridinova, G. (2025). JADIDLAR FAOLIYATIDA XOTIN-QIZLARNING ORNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 648-655.
6. Gadayeva, M. (2025). CHOLPONNING SHERLARIDA ERK, OZODLIK VA OZLIK MASALALARI. *Modern Science and Research*, 4(3), 549-563.
7. Gadayeva, M. (2025). ABDULHAMID CHOLPONNING JADIDCHILIK HARAKATIDAGI ORNI. *Modern Science and Research*, 4(2), 1013-1019.
8. Gadayeva, M. (2025). TURKISTONLIK GENERAL AYOL, MILLAT ONASI-QURBONJON DODXOHNING MARD, JASUR VA VATANPARVARLIGI HAQIDA. *Modern Science and Research*, 4(1), 344-352.
9. Gadayeva, M. (2024). MARKAZIY OSIYODA JADID AYOLLARI TARIXI. *Modern Science and Research*, 3(12), 652-658.
10. Muxamedovna, G. M. (2024). Millatimiz Faxri-Buxoro Maʼrifatparvari. *Miasto Przyszłości*, 52, 557-562.
11. Muxamedovna, G. M. (2024). TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O 'RNI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 4(5), 97-102.
12. Mukhamedovna, G. M. (2024). The Sad Fate Of The Women Of Turkistan: About The "Hujum" Movement And Its Impacts On Agriculture. *SPAST Reports*, 1(7).

13. Muxamedovna, G. M. (2023). MAKTABLARDA TARIX FANINI O'QITISH AHAMIYATI. *Научный Фокус*, 1(5), 178-180.
14. Muxamedovna, G. M. (2023). TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. *Научный Фокус*, 1(5), 175-177.
15. Gadayeva, M., & Ismoilova, Z. (2024). The Importance Of Studying The Science Of Youth Psychology In Improving People'S Lives. *Modern Science and Research*, 3(2), 676-683.
16. Gadayeva, M., & Hamroqulova, N. (2024). The Basis Of The Use Of Development-Pedagogical Skills In Pedagogical Activity. *Modern Science and Research*, 3(2), 684-689.
17. Gadayeva, M. (2024). ABOUT THE HISTORY OF THE VEIL OR MEDIEVAL WOMEN'S DRESS. *Modern Science and Research*, 3(2), 1097-1103.
18. Gadayeva, M. (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459-464.
19. Universiteti, G. M. M. O. X. (2023). Uchinchi Renesans Davrida Ajdodlarimiz Merosini Organish Orqali Integratsion Ta'Limni Yanada Takomillashtirish Tamoyillari: Часть 1 Том 1 Июль 2023 Год. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 1(1), 11-16.
20. Gadayeva, M. (2024). Attack Action. *Modern Science and Research*, 3(1), 1028-1033.
21. Gadayeva, M. (2024). Effective Ways To Use The" Thoughtstorm" Method On The Theme Of The" Eastern Renaissance" Era. *Modern Science and Research*, 3(1), 1024-1027.
22. Muxamedovna, G. M. (2023). KREATIV YONDASHUV ASOSIDA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH MEXANIZMLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(3), 12-14.
23. Muxamedovna, G. M. (2023). Uchinchi renesans davrida ajdodlarimiz merosini organish orqali integratsion ta'limni yanada takomillashtirish tamoyillari. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 22(1), 35-38.
24. Muxamedovna, G. M. (2023). History Of Patriotic Women. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 69-75.
25. Muxamedovna, G. M. (2023). Innovatsion TaLim-Buyuk Kelajak Poydevori. *World scientific research journal*, 17(1), 74-76.
26. Gadayeva, M. (2024). Effective Ways To Use The" Thoughtstorm" Method On The Theme Of The" Eastern Renaissance" Era. *Modern Science and Research*, 3(1), 1024-1027.
27. Gadayeva, M., Toshpolatova, S., & Muyiddinov, B. (2025). TARIX DARSLARINI OQITISHDA INTERFAOL METODLARNING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(2), 87-96.

28. Sadullayev, U., Gadayeva, M., & Toshpo'latova, S. (2024). MAHALLA-QADRIYATLAR BESHIGI. *Modern Science and Research*, 3(12), 1228-1238.
29. Muxamedovna, G. M., Shuhratovna, T. S., & Shokir ogli, S. U. TARIX FANLARINI OQITISHDA MUZEYLARNING ORNI.
30. Toshpo'latova, S., Gadayeva, M., & Sadullayev, U. (2024). SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI. *Modern Science and Research*, 3(12), 985-993.
31. Sayfutdinov, F. (2025). 1918-1920 YILLAR XALQARO MUNOSABATLAR TARIXIDA VERSAL – VASHINGTON KANFRENSIYALARINING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(2), 1066–1073. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/68491>
32. Sayfutdinov F., & Sharipov D. (2025). CENTRAL ASIAN INTEGRATION: HISTORICAL DEVELOPMENT AND PROSPECTS. *Journal of Universal Science Research*, 3(1(Special issue), 300–304. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/universal-scientific-research/article/view/65623>
33. Ilniyazovich, S. F. (2023). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TARIX FANINI O'QITISHDAGI AHAMIYATI.
34. Ilniyoz o'g'li, S. F. (2023). ETNOGRAFIK TADQIQOTLARDA QORAQALPOQ XALQINING YORITILISHI.
35. Ilniyazovich, S. F. (2024). The Formation of Preliminary Knowledge about the People of Karakalpak. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 149-155.
36. Sayfutdinov, F. (2024). BUXORO AMIRLIGINING QURILISH TARIXI: MADANIY VA ARXITEKTURA TARAQQIYOTI MEROSI. *Modern Science and Research*, 3(12), 852-858.
37. Sayfutdinov Feruz Ilniyoz o'g'li. (2023). XX ASR 2-YARMI XXI ASR BOSHLARI ZARAFSHON VOHASIDA ETNOSLARARO MUNOSABATLAR. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(9), 1–5. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/7941>
38. Sayfutdinov F. (2024). ILLUMINATION OF THE SPIRITUAL LIFE OF THE KARAKALPAK PEOPLE IN RESEARCH. *Journal of Universal Science Research*, 2(5), 441–452. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/universal-scientific-research/article/view/34891>
39. Sayfutdinov F. (2024). MANG'IT AMIRLARI DAVRIDA BUXORO AMIRLIGI ME'MORCHILIK SOHASI RIVOJI. *Modern Science and Research*, 3(10), 620–629. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/45335>

40. Ilniyazovich, S. F. (2024). Historiography of Various Expeditions and their Results in the Regions Inhabited by Karakalpaks in the First Half of the 20th Century. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 159-165.
41. Toshpo'latova, S. (2025). BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINING UMUMIY KONTSEPTSIYASI VA AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(3), 481-484.
42. Toshpo'latova, S. (2025). FOROBIYNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRISH METODIKASI. *Modern Science and Research*, 4(1), 177-186.
43. Toshpo'latova, S., & Tursunova, S. (2025). TURKISTONDAGI-BIRINCHI DRAMMA. *Modern Science and Research*, 4(3), 468-480.
44. Toshpo'latova Shaxnoza Shuhratovna. (2024). ILK UYG'ONISH DAVRI NAMOYONDALARNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRIS METODIKASI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14520996>
45. Toshpo'latova, S. (2024). TARIX FANINI O'QITISHDA SAMARALI METODLAR. *Modern Science and Research*, 3(11), 774-782.
46. Тошполатова, Ш. (2024). THE PRESENT IRANIANS. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 453-462.
47. Toshpo'latova, S. (2024). BUXORODAGI SAROYLAR. *Modern Science and Research*, 3(5), 522-529.
48. Toshpo'latova, S. (2024). O'RTA ASRLARDA OILA PEDAGOGIKASIGA OID FIKRLAR. *Modern Science and Research*, 3(12), 353-361.
49. Toshpo'latova, S., & Xudoyqulov, S. (2024). History And Ethnology Of Olot District. *Modern Science And Research*, 3(5), 148-151.
50. Toshpo'latova, S., & Jo'rayeva, M. (2024). HISTORY AND ARCHITECTURAL MONUMENTS OF JONDOR DISTRICT. *Modern Science and Research*, 3(2), 447-450.
51. Qizi, R. S. S., Shukhratovna, T. S., & Karamatovna, M. A. (2024). Implementation of Education and Protection of Children's Rights in the age of Technology. *SPAST Reports*, 1(7).
52. Shuhratovna, T. S. (2024). Linguistic Anthropology. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*, 4(3), 432-437.
53. Toshpo'latova, S. S., & Naimov, I. N. (2023). MS ANDREYEV-O'RTA OSIYO XALQLARI ETNOGRAFIYASINING YIRIK OLIMI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 1214-1222.

54. Toshpo'latova, S., & Tursuntoshova, S. (2024). Khoja Abdulkholiq Gijduvani. Modern Science and Research, 3(2), 87-93.
55. Toshpo'latova, S. (2024). Ethnolinguistics Of Ethnologies Of Bukhara. Modern Science and Research, 3(2), 1004-1011.
56. Toshpo'latova, S. (2024). Ethnolinguistics. Modern Science and Research, 3(2), 500-507.
57. Toshpo'latova, S. (2024). Religious Anthropology. Modern Science and Research, 3(1), 504-510.
58. Shakhnoza Shuhratovna, T. (2023). MS Andreyev'S Way Of Life. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(10), 655-659.
59. Shuhratovna, T. S. (2023). Ethnological Analysis Of National Costumes And Rituals Of Tajiks In The Works Of MS Andreyev. International Journal Of History And Political Sciences, 3(12), 42-47.
60. Toshpo'latova, S. (2023). MS Andreyev-Scientific Career. Modern Science and Research, 2(12), 801-807.
61. Shuhratovna, T. S. (2023). Etymology Of Tajik Marriage Ceremony. International Journal Of History And Political Sciences, 3(11), 17-23.
62. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". Modern Science and Research, 2(9), 404-409.
63. Toshpo'latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIAL CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. Modern Science and Research, 2(10), 291-299.
64. Toshpo'latova, S. (2023). A STUDY OF THE WEDDING CEREMONY OF THE TAJIKS OF AFGHANISTAN. Modern Science and Research, 2(9), 84-89.
65. Naimov, I., & Toshpo'latova, S. (2023). Marriage Ceremony Of Tajiks In The Work Of Mikhail Stepanovich Andreyev "Tadjiki Dolini Khuf". International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 3(1), 12-16.
66. Toshpo'latova, S. S. (2023). Tojiklar Milliy Kiyim-Kechaklari Va "Beshmorak" Marosimining Etnologik Tahlili. Scholar, 1(28), 395-401.
67. Toshpo'latova, S., & Hoshimova, M. (2025). BERUNIY VA UNING DIDAKTIK QARASHLARI. Modern Science and Research, 4(1), 344-351.
68. Toshpo'latova, S. (2024). ILK UYG'ONISH DAVRI NAMOYONDALARNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRISH METODIKASI. Modern Science and Research, 3(12), 643-651.

69. Toshpo'latova, S. (2025). O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINI TARKIB TOPTIRISH MODELINING MAZMUNI VA AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(2), 581-590.
70. Toshpo'latova, S. (2025). BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI. *Modern Science and Research*, 4(3), 235-245.